

СПІВАЧКА З “НАПРОЧУД ГАРНИМ ГОЛОСОМ”
(До 140-річчя від дня народження Філомени Лопатинської)

УДК 784(477)(092)“1873/1940”

Ірина Кліш, доцент кафедри народних музичних інструментів та вокалу
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

СПІВАЧКА З “НАПРОЧУД ГАРНИМ ГОЛОСОМ”
(До 140-річчя від дня народження Філомени Лопатинської)

Стаття висвітлює внесок Філомени Лопатинської в музичну культуру Галичини першої половини ХХ ст., зокрема в сферу вокального виконавства.

Ключові слова: Філомена Лопатинська, співачка, оперні вистави, оперета, драматична акторка, концертний репертуар.

Літ. 14.

Ирина Клиш, доцент кафедры народных музыкальных инструментов и вокала
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

ПЕВИЦА С “УДИВИТЕЛЬНО КРАСИВЫМ ГОЛОСОМ”
(К 140-летию со дня рождения Филомены Лопатинской)

Статья раскрывает значение деятельности Филомены Лопатинской в музыкальной культуре Галичины первой половины ХХ века, особенно в области вокального исполнительства.

Ключевые слова: Филомена Лопатинская, певица, оперные спектакли, оперетты, драматическая актриса, концертный репертуар.

Iryna Klish, Docent of Folk Musical Instruments and Vocal Department
Drohobych State Pedagogical University by I. Franko

THE SINGER WITH “AMAZING VOICE”
(devoted to 140 years since birthday of Filomena Lopatynska)

The article highlights of F. Lopatynska's contribution in the musical culture of Galychyna in the first part of the XX century, particularly in the area of vocal performance.

Keywords: Filomena Lopatynska, singer, opera performances, operetta, dramatic actress, concert's repertoire.

Актуальність проблеми. Самобутнім явищем у культурному просторі України стало музичне життя Західної України. Яскравою його представницею є видатна українська співачка і драматична акторка Філомена Лопатинська, яка з великим успіхом виступала на відомих оперних сценах в Україні й Польщі.

Варто зазначити, що постать Філомени Лопатинської не знайшла належного висвітлення у ґрунтовних наукових дослідженнях. Саме тому, актуальність теми полягає у необхідності якомога повніше розкрити творчий шлях миткині.

Мета статті полягає у визначенні важливості внеску Ф. Лопатинської в розвиток вокальної і хорової музичної культури України, аналізі її творчої спадщини, громадської діяльності та чималого театрального доробку.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Серед музикознавчих досліджень музичної і театральної культури Галичини та Буковини, в яких фрагментарно згадується ім'я Ф. Лопатинської належать праці Р. Лаврентія [1], І. Снігура [11], Д. Требика [12], Л. Ханік [14]. Окремі факти з

творчої біографії співачки знаходимо у довідникових матеріалах П. Медведика [9], І. Лисенка [5], ЕСУ [6], праці Я. Михальчишина [10]. Цікавими є рецензії на виступи Ф. Лопатинської пера С. Людкевича [7; 8], М. Левицького [2; 3].

Виклад основного матеріалу. Народилася оперна та камерна співачка (колоратурне сопрано) Філомена Лопатинська (дівооче прізвище Кравчук) в 1873 році у Чернівцях в сім'ї дрібного урядовця. Вона була сестрою співачки Ванди Петровичевої, дружиною актора й письменника Лева Лопатинського, а їхній син Фауст Лопатинський став відомим режисером театру і кіно [9, 422].

В юні роки співала в аматорському хорі при місцевому народному домі. У 1890 році вступила до мандрівного театру товариства “Руська бесіда”, дебютуючи в ролі Оксани (“Різдвяна ніч” М. Лисенка). Як зазначалось у часописі “Буковина” від 29 січня 1891 року вперше і з великим успіхом на вечорі співацького колективу чернівецької “Міщанської читальні” виступила буковинка Філомена Кравчуківна, відома згодом як оперна співачка Філомена Лопатинська, виконавши ряд українських народних пісень [12].

СПІВАЧКА З “НАПРОЧУД ГАРНИМ ГОЛОСОМ”
(До 140-річчя від дня народження Філомени Лопатинської)

1895 року вперше на сцені театру “Руська бесіда” вона грала Ганну в “Утоплений” М. Лисенка. Співачка була провідною солісткою театру “Руська бесіда” у Львові в 1890 – 1898, 1907 – 1908, 1911 – 1912 роках.

Над постановкою її голосу чимало працював диригент театру Франц Доліста, а першими вчителями сцени були Кость Підвисоцький і Степан Янович. Музичну освіту вона здобула, навчаючись у Львівській консерваторії. Три роки брала уроки співу у Володислава Баронча, а в 1904 році вдосконалювала свою майстерність у Валерія Висоцького [9, 422].

У 1896 – 1914 роках Філомена Лопатинська з перервами співала в польській та німецькій операх у Львові та Чернівцях. Виступала з такими відомими на той час співаками як Олександром Носалевицьким, який тоді був артистом королівської опери в Альтенбурзі (Німеччина), з героїчним тенором М. Шляфенбергом, баритоном Львівської опери Адамом Людвігом та відомим польським композитором і аранжувальником українських пісень Яном Галлем.

У Львові в українському театрі товариства “Руська бесіда” Філомена Лопатинська працювала під керівництвом свого чоловіка Лева Лопатинського, котрий був театральним актором, режисером і письменником. “Лопатинська співала не тільки в оперних спектаклях, але і в оперетах. Це зокрема “Панна прачка”, “Тиролька”, “Вице-адмірал”, “Красуня з Нью-Йорку”, “Солодка дівчина”, “Пташник з Тиролька” та ін.” [10, 97].

У 1905 році виступала у Кракові. З театром “Руської бесіди” виконала роль Оксани в опері С. Гулака-Артемівського “Запорожець за Дунаєм”. Працюючи на польській сцені водночас співпрацювала з театром “Руська бесіда”, особливо тоді, коли режисер Й. Стадник і диригент М. Коссак узяли курс на піднесення українського музичного театру і почали ставити класичні опери та оперети світового і національного репертуару. В цей час Лопатинська заспівала партію Гальки в однойменній опері С. Монюшка, Тетяни (“Євгеній Онегін” П. Чайковського), Гати (“Продана наречена” Б. Сметана), Катерини (“Катерина” М. Аркаса), Роксолани (“Роксолана” Д. Січинського), Батерфляй (“Чіо-Чіо-Сан” Дж. Пуччіні), Віолетти (“Травіата” Дж. Верді), Рахилі (“Жидівка” С. Галеві), Маргарити (“Фауст” Ш. Гуно). Ці вистави були показані глядачам Львова, Дрогобича, Станіслава, Чернівців, Коломиї, Тернополя та інших міст.

У період 1900 – 1906 років Філомена Лопатинська заспівала 16 оперних партій та у 22 оперетах з такими відомими українськими

митцями як С. Крушельницька, К. Клішевська, Є. Гушалевич, О. Мишуга та М. Менцинський. Це були партії Анни і Зосі (“Страшний двір” і “Галька” С. Монюшка), Акульки (“Поцілунок” Б. Сметани), Княгині (“Жидівка” С. Галеві), Мікаели (“Кармен” Бізе), Капрано (“Ріголетто” Дж. Верді), Агати (“Вільний стрілець” Вебера), Олімпії (“Оповідання Гофмана” Оффенбаха), Лючії (“Сільська честь” Масканьї).

Знаковою подією в музичному житті Буковини став приїзд відомої співачки Ф. Лопатинської. 3 грудня 1905 року відбувся концерт “Буковинського Бояна” за участю співачки. У концертній програмі “Бояна” прозвучали українські народні пісні в обробці М. Лисенка, твори М. Леонтовича “Ой, від саду та до моря” і “Тиха вода”. У виконанні Ф. Лопатинської публіка почула композиції: “Хіба тільки рожам цвісти”, “Дівчино, рибонько любя” М. Лисенка, “Думо моя” Я. Лопатинського, “Черемоше, брате мій” С. Людкевича, “Соловій-чародій” С. Воробкевича, арію Одарки з опери “Купало” А. Вахнянина. У рецензії, вміщеній у часописі “Буковина” (1905 – ч. 141) сповіщалося, що за останні два роки не було “такої гарної програми, такого теплого настрою в залі, як на цьому концерті” [14, 96]. Філомена Лопатинська неодноразово виступала у спільних концертах з буковинським і львівським “Боянами”, яскраво представляючи свій талант.

Починаючи від 1908 року артистка кожного року гастролювала в рідних Чернівцях. Саме в цей період трупу очолював талановитий і досвідчений режисер Й. Стадник, який в основному ставив оперні спектаклі. Це зокрема “Галька” С. Монюшка, “Продана наречена” Б. Сметани, “Запорожець за Дунаєм” Гулака-Артемівського, “Циганський барон”, “Чіо-Чіо-Сан” Дж. Пуччіні, де Лопатинська виконувала головні партії [1].

Чернівецька преса захоплено відгукувалася на виступи співачки: “До свого чистого і сильного сопрано, що напрочуд мило звучить у високих позиціях, артистка має добру техніку і виразну дикцію. Але що особливо подобається, так це її гра. Вистудійована в кожній подробиці, вся повна руху життя” [12], писала 23 квітня 1908 року газета “Буковина” про головну роль Лопатинської в опері “Галька” С. Монюшки. З великим успіхом вона співала у “Проданій нареченій” В. Сметани та в українській опері М. Аркаса “Катерина”.

Схвальні відгуки подавали і двотижневик “Die Wahrheit” (1908. – № 20) та німецька газета “Allgemeine Zeitung” від 13 травня 1909 року, підкресливши, що знаменита артистка і співачка досягла вершин свого мистецтва, що голос

СПІВАЧКА З “НАПРОЧУДГАРНИМ ГОЛОСОМ”
(До 140-річчя від дня народження Філомени Лопатинської)

І. Лопатинської відзначався рідкісною пластикою, легкою і виразною вимовою. Співачка співала досконало і зрівноважено передаючи радість і біль, вітиху і смуток, використовуючи усі палітри тембру свого чарівного голосу. Відзначали також і високий рівень гри співачки як драматичної артистки [12].

Великий успіх співачки у ролі мадам Батерфляй зазначала й німецька газета “*Bukoviner Volksblatt*” від 15 травня 1909 року [12]. Зал неоднозначно нагороджував артистку гучними оплесками за її чудовий спів і талановиту гру.

Після від’їзду з Чернівців трупи Й. Стадника Ф. Лопатинська співала в чернівецькому німецькому театрі (“*Циганський барон*”, “*Паяци*” Р. Леонкавалло).

У 1910 році трупа Й. Стадника знову виступає на Буковині і Ф. Лопатинська повертається до них. Визначною подією того часу була перша постановка “*Євгенія Онегіна*” П. Чайковського українською мовою. Переклад лібрето опери зробив Франц Коковський. Газета “*Bukoviner Post*” від 12 травня 1910 писала про чудову гру Ф. Лопатинської, яка не раз нагороджувалася бурхливими оплесками [12]. Варто зазначити, що у цій виставі брала участь ще молоді Амвросій Бучма та Іван Рубчак.

1911 року Ф. Лопатинська співала у “*Гальці*” С. Монюшки, “*Фаусті*” Ш. Гуно, “*Травіаті*” Дж. Верді та в українській опері Д. Січинського “*Роксолана*”. Відомий чернівецький діяч М. Левицький писав, що Роксолана Ф. Лопатинської була вище всякої похвали [2].

У 1912 році співачка назавжди залишає польську оперу у Львові і переходить до української трупи Й. Стадника. Під час традиційних чернівецьких гастролей вона виступає у багатьох музичних виставах. Рецензент М. Левицький писав: “що ж до солістів то в “*Гальці*” С. Монюшка належить перше місце Ф. Лопатинській, яка грала і співала пречудово, і шкода тратити більше слів на похвали, бо додати тут нічого” [3].

Співаючи у виставах “*Руської бесіди*” та в німецькому театрі вона ще була найактивнішою учасницею різних ювілейних торжеств. Виступала на Шевченківських концертах в різний час у Львові, Коломиї, Тернополі, Станіславові, Кракові, Чернівцях, Копичинцях та інших містах. Здійснювала концертні турне зі співаками О. Носалевичем, М. Шляфенбергом і композитором Я. Галлем в Яремчі, Щавниці, Криниць, Риманові, Іванчу, Трускавці [9, 423]. Виступала на ювілейних торжествах М. Лисенка,

М. Шашкевича, І. Котляревського, Ю. Федьковича, Ф. Шопена. Часто співала перед своїми земляками у Чернівцях. Преса високо оцінила її участь у вечорі, влаштованому німецьким музичним товариством з нагоди сотих роковин від дня народження Ф. Шопена. На вимогу глядачів співачка по кілька разів виконувала пісні Шопена [12].

У її репертуарі були арії з опер, солоспіви, чарувала слухачів красою народних пісень. Це зокрема “*Цвіти ще*” Лопатинського, “*Веснівка*” Воробкевича, “*Черемоше, брате мій*” Людкевича, “*Коли розлучаються двоє*” Лисенка, “*Дика рожа*” Ярославенка, “*Соловейко*” Кропивницького, “*Фінале*” і “*Пісня моя*” Січинського, “*Соловію, чародію*” Вербицького, “*Весняна пісня*” Нев’ядомського та багато інших. Була винятковою інтерпретаторкою романсів Лисенка на слова Т. Шевченка. До пісенного доробку Миколи Лисенка Філомена Лопатинська зверталася на протязі усього свого творчого шляху і від щирого серця несла між люди його чудові мелодії. Про неперевершену інтерпретацію пісень та романсів неодноразово писала газета “*Буковина*”, як наприклад, у повідомленні від 20 травня 1909 року, зазначаючи, що “найкращою заохотою до концертів щораз були знамениті виступи Філомени Лопатинської” [12].

Філомена Лопатинська брала також активну участь у перших вечорниках Руського “*Сокола*” разом із сокільським хором під орудою Я. Ярославенка. Станіслав Людкевич у своїй рецензії писав: “Кульмінаційною точкою вечорниць були соля пані Лопатинської, котрої напрочуд гарний голос і значна ерудиція виступили в повній силі іменно у відспіванні звісної пісні з “*Купала*” п. Вахнянина “*Нема мені порадоньки*”, що повна чарівної, запашної мелодійности. Пані Лопатинську упросили довготриваючі оплески ще раз датися почути публіці, а й п. Вахнянина викликано на естраду” [7, 424 – 425].

У своїх споминах про участь Ф. Лопатинської в одному з благодійних концертів Станіслав Людкевич зазначав: “Бездоганно представилася також Ф. Лопатинська (роль матері в опері “*Катерина*”, М. Аркаса), якої голос і техніка нічого не втратили на давніх вальорах” [8, 466 – 467].

Великі зміни у родинне життя і творчу діяльність внесла перша Світова війна, яка на певний час заблокувала шлях на рідну Буковину. Шукаючи роботи, Ф. Лопатинській довелося зазнати багато злиднів і митарств. У 1915 – 1916 роках вона працює в трупі “*Тернопільські театральні вечори*”, керівником якої був Лесь Курбас.

СПІВАЧКА З “НАПРОЧУДГАРНИМ ГОЛОСОМ”
(До 140-річчя від дня народження Філомени Лопатинської)

У 1915 році Олександр Курбас береться за створення постійного стаціонарного театру у рідному Тернополі. В цьому йому допомагають професійні актори з “Руської бесіди”. Це зокрема Микола Бенцаль з дружиною, Ганна Юрчакова, Фауст і Філомена Лопатинські. До них приєдналися і молоді аматори: Я. Бортник, Т. Демчук, В. Калин та інші. Театр, який мав свій симфонічний оркестр і хор вирішили назвати “Тернопільські театральні вечори”.

Відкрився новостворений театр 18 жовтня 1915 року. Цього ж дня відбулася прем’єра вистави “Наталка-Полтавка” Івана Котляревського, де роль Наталки виконувала Ф. Лопатинська, а виборного зіграв Лесь Курбас. Пізніше Теофіл Демчук у своїй книзі “Лесь Курбас” напише: “Прем’єра мала цілковитий успіх, рясні оплески переходили в овації” [4].

Тут артистка грала теж у “Циганці Азі” М. Старицького, виступала в різних концертах. У репертуарі співачки вокальні твори на слова Івана Франка, арії з опер “Запорожець за Дунаєм” С. Гулака-Артемовського, “Кармен” Ж. Бізе, “Галька” С. Монюшка, українські та польські народні пісні.

У 1916 – 1918 роках Ф. Лопатинська вже у Києві в “Товаристві українських артистів”, до якого належали також Марія Заньковецька та Панас Саксаганський, а в 1919 – 1923 роках працює у галицьких та чернівецьких українських трупах [10, 98]. Восени 1919 року у Чернівцях (окупованих королівською Румунією) дала великий концерт, в програмі якого поряд з аріями “Чіо-Чіо-Сан”, “Галька” С. Монюшка і “Травіата” Дж. Верді звучали “Садок вишневий коло хати” М. Лисенка, “Соловейко” М. Кропивницького-В. Заремби та інші вокальні твори українських композиторів [12].

У лютому 1921 року на запрошення товариства “Міщанський хор” Філомена Лопатинська співала у Чернівцях партію Одарки із опери “Запорожець за Дунаєм”. Газета “Каменярі” від 30 березня 1921 року писала: “Артистка чарувала українську громаду своїм співом і своєю появою...” [12]. На початку квітня Ф. Лопатинська виконувала головну партію в опері М. Аркаса “Катерина” у постановці того ж товариства.

Наприкінці квітня 1921 року чернівчани востаннє чули солов’иний голос Філомени Лопатинської. Вона брала участь у шевченківському концерті, організованому товариством “Буковинський Кобзар”. Величю й пристрасно лунали Лисенкові “Ой одна я, одна”, “Вечір”, “Фінале” Д. Січинського [11]. Співачка пісню обіймала уярмлену, відмежовану від України рідну буковинську землю.

В середині 20-х років співачка переїхала до Харкова, де її син Фауст Лопатинський працював режисером театру. Їй більше не довелося вийти на сцену і висловити в пісні свою безмежну любов до рідного краю, бо вік і хвороба вже не дали їй цієї можливості. Померла Філомена Лопатинська 26 березня 1940 року в Одесі.

Слід наголосити й на доволі розлогій дискографії співачки. У 1907 році на фірмі “Пате” вона записала “Lustige Witwe” Легара, а 1912 року на фірмі “Одеон-Рекорд” два солоспіву М. Лисенка “Якби мені черевики” і “Дівчино, рибонько”, (23323/24). У цьому ж році на фірмі “Грамофон” Ф. Лопатинська у дуеті з Вандою Петровичевою здійснила запис твору М. Лисенка на слова Т. Шевченка “Якби мені черевики”, а також арій з опер С. Монюшка “Страшний двір” і “Галька” (У-223030/31), українських народних пісень “Ой казала мені мати” і “Там, за тихим Дунаєм” [9, 423]. У 1912 – 13 на фірмі “Зонофон” співачка записала фрагменти з опери “Запорожець за Дунаєм” С. Гулака-Артемовського, а також дует М. Лисенка на слова Г. Гейне “Коли розлучаються двоє” зі своїм чоловіком Левом Лопатинським [5, 324].

Ф. Лопатинська грала в драмах, комедіях, оперетах, проте фахівці вважали, що її поклонанням була опера. Тодішня преса порівнювала Філомену Лопатинську з видатною італійською співачкою Аделіно Латті [5, 456]. До кращих партій Філомени Лопатинської належать партія Оксани з опери “Запорожець за Дунаєм” Гулака-Артемовського, Наталки з опери “Наталка Полтавка” М. Лисенка, Ганни з опери “Утоплена”, Оксани з опери “Різдвяна ніч” М. Лисенка, Катерини з опери “Катерина” М. Аркаса, Роксолана з опери “Роксолана” Д. Січинського, “Купало” Вахнянина [10, 98]. З великим успіхом виконувала партії Гальки в опері “Галька” С. Монюшка та Ганни в опері “Зачарований замок”, Акульки а опері “Поцілунок” Б. Сметани, Антоніни в “Казках Гофмана” Ж. Оффенбаха, Агати у “Вільному стрільці” К. Вебера, Віолетти в “Травіаті” Дж. Верді, Чіо-Чіо-Сан в “Чіо-чіо-Сан” Дж. Пуччіні, Маргарити і “Фаусті” Ш. Гуно, Аїди в “Аїді” Дж. Верді та ін.

Висновки. Серед імен відомих співаків ХІХ – ХХ століття сяє ім’я Філомени Лопатинської, чия відданість і самопосвята музі класичного співу й надзвичайна природна обдарованість ввели її у сузір’я видатних вокалістів. Критика відзначала у співі та грі Філомени Лопатинської простоту, задушевність, талант, тонке відчуття стилю, звучний і приємний голос. Великий пісенний скарб

**СПІВАЧКА З “НАПРОЧУДГАРНИМ ГОЛОСОМ”
(До 140-річчя від дня народження Філомени Лопатинської)**

дарувала Філомена Лопатинська на славу рідному мистецтву. Її чудовий голос і талановиту гру відзначав великий Іван Франко у своїй праці “Про театр і драматургію” [13] та інші діячі культури.

Вона була першорядною співачкою української опери, запалюючим прикладом для української молоді, яка під тяжким соціальним гнітом прагнула прислужитись своєму народові. Безмежна працездатність і талант, любов до рідної землі і української пісні, яку вона гідно пронесла крізь своє складне життя є добрим прикладом для наслідування, як для сьогоденішнього, так і майбутніх поколінь.

1. *Лаврентій Р. Театральна група кооперативу “Український театр” у Львові під дирекцією Йосипа Стадника 1927 – 1929 років [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://ntsh.org/node/268>*

2. *Левицький М. Хроніка // Народний голос. – 1911. – 30 травня.*

3. *Левицький М. Хроніка // Нова Буковина – 1912. – 17 квітня.*

4. *Лесь Курбас ставив “Наталку Полтавку” [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.citylife.com.ua/index.php?id=24&tid=289&art=404>*

5. *Лисенко І. Співаки України. Енциклопедичне видання / Іван Лисенко. – К.: Знання, 2011. – 629 с.*

6. *Лопатинська Філомена Миколаївна //*

Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі. – К.: Наукова думка, 2009. – С. 456.

7. *Людкевич С. Перші вечорниці Руського “Сокола” / Станіслав Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи / Упор. З. Штундер. – Т. 2. – Львів: Дивосвіт, 2000. – С. 424 – 425.*

8. *Людкевич С. З музичного життя / Станіслав Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи / Упор. З. Штундер. – Т. 2. – Львів: Дивосвіт, 2000 – С. 465 – 467.*

9. *Медведик П. Діячі української музичної культури. Матеріали до біо-бібліографічного словника / Петро Медведик // Записки НТШ: Праці Музикознавчої комісії. – Том ССХХVI. – Львів, 1993. – С. 422 – 423.*

10. *Михальчишин Я. З музикою крізь життя / Ярослав Михальчишин / Упор. Л. Мелех-Яросевич. – Львів: Каменяр, 1992. – С. 96 – 98.*

11. *Снігур І. Буковинські жіночі товариства [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.chas.cv.ua/47_05/13.html*

12. *Требик Д. Історія розвитку вокального мистецтва на Буковині у ХІХ – поч. ХХ ст. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://ruh.znaimo.com.ua/index-21895.html?page=3>*

13. *Франко І. Про театр і драматургію / Іван Франко // Франко І. Твори: У 20-ти тт.: Т. 20. – К., 1957. – С. 68, 217, 220.*

14. *Ханик Л. Історія хорового товариства “Боян” / Лідія Ханик. – Львів, 1999. – 121 с.*

Стаття надійшла до редакції 21.03.2014

“Ідеальна музика – це тиша, а музиканти займаються створенням красивої рамки навколо цієї досконалості”.

Стінг
англійський рок-музикант і актор

“Людина народжується не заради музики єдиної. Тому ніколи не сприймайте музику надто серйозно. Нехай вона розважає вас”.

Річі Блекмор
британський рок-музикант

“Мелодія – єдине, що пережило всі музичні епохи”.

Ігор Стравінський
російський композитор та диригент українського походження

